

Εισαγωγικό σημείωμα

Οι βιομηχανίες της Ερμούπολης που παρουσιάζονται αναλυτικά στις επόμενες σελίδες έχουν ταξινομηθεί κατά κλάδο και κατά χρονολογική σειρά με βάση την πρώτη εμφάνιση μηχανικού εργοστασίου στον κάθε κλάδο. Στον τίτλο κάθε μονάδας φαίνονται οι επωνυμίες των επιχειρήσεων που τη λειτούργησαν – η ιδρυτική και αυτές που τη διαδέχθηκαν. Το ιστορικό τους συγκεντρώνει τις πληροφορίες που έγινε δυνατό να αλιευθούν σε ποικίλες πηγές για τη δημιουργία και εξέλιξη του εργοστασίου (δυναμικό, παραγωγή), για την επιχείρηση, τα οικονομικά της και τους ανθρώπους της. Γι' αυτούς –τους ιδρυτές και τους διαδόχους τους– το ιστορικό κάθε βιομηχανίας συνοδεύεται από αυτοτελή βιογραφικά σημειώματα. Ακολουθούν ορισμένες διευκρινίσεις σχετικά με τις πηγές και τον τρόπο που αναφέρονται στις παραπομπές.

1) ΓΑΚ Νομού Κυκλάδων – Συμβολαιογράφοι

Οι σημαντικότερες πηγές για τις επιχειρήσεις υπήρξαν τα συμβολαιογραφικά αρχεία που φυλάσσονται στα ΓΑΚ Νομού Κυκλάδων (ΓΑΚ/ΑΝΚ), στην Ερμούπολη. Η πηγή αυτή, εξαιρετικά πλούσια σε πληροφορίες, κρύβει και πολλές παγίδες. Καθώς η αποδελτίωση δεν ήταν –και δεν μπορούσε να είναι– εξαντλητική, πάντα μπορεί να διαφεύγει μια πράξη που ανατρέπει κάποιες άλλες. Υπάρχει επίσης η περίπτωση εικονικών πράξεων – και τέτοιες έχουν εντοπιστεί. Και τέλος, είναι φυσικά αμφίβολη η ακρίβεια των αναφερόμενων οικονομικών μεγεθών (και ιδίως οι αξίες ακινήτων) γι' αυτό και στη μελέτη έχουν αξιοποιηθεί μόνο τα στοιχεία που αναφέρονται στα κεφάλαια των επιχειρήσεων, κυρίως σε συγκριτική προοπτική. Ο πλέον «παραγωγικός», για τις δικές μας αναζητήσεις, συμβολαιογράφος ήταν ο Ιωάννης Μπεκιαρέλης, με τον οποίο συνεργάζονταν οι περισσότεροι βιομήχανοι και οι επιχειρήσεις τους. Συμπληρωματικά, ερευνήθηκαν τα ευρετήρια και άλλων συμβολαιογράφων σε επιλεγμένες χρονολογίες, και επιλεκτικά αναζητήθηκαν συγκεκριμένα συμβόλαια. Ευτυχώς για μας, τα ευρετήρια μερικών συμβολαιογράφων, των οποίων δεν είναι διαθέσιμα τα ίδια τα συμβόλαια (όπως π.χ. του Ν. Σίμου), περιλαμβάνουν αρκετά αναλυτική περιγραφή των

πράξεων. Σε κάθε περίπτωση, αναφέρεται ο αριθμός και η ημερομηνία κάθε πράξης και διευκρινίζεται εάν οι πληροφορίες προέρχονται μόνον από το ευρετήριο.

Ανδρέας Δαυίδ, 1837-1839, 1841, 1844

Κωνσταντίνος Αγγελίδης, Ευρετήριο, 1854-1855 (οι περιλήψεις των συμβολαίων του που είναι πλέον διαθέσιμες στο <https://cities.ims.forth.gr> για τα έτη 1854-1860)

Σταμάτιος Μπίστης, 1864-1868

Ν. Γ. Νικολιάδης, 1865 (έναρξη)-1874

Α. Λέστος, 1867-1870

Τζώρτζης Νικολάου, Ευρετήρια, 1869-1871

Π. Πολύδωρος, Ευρετήρια, 1879-1883

Ιωάννης Μπεκκιάρηλης, 1884 (έναρξη)-1924

Νικόλαος Σίμος, Ευρετήρια 1892-1902, 1913

2) ΓΑΚ Νομού Κυκλάδων – Ιστορικό Αρχείο Δήμου Ερμούπολης – Ληξιαρχικά

Οι παραπομπές στα παρακάτω ληξιαρχικά βιβλία αναφέρουν τον αριθμό της εγγραφής και το έτος.

Δημοτολόγιο

Ευρετήρια γεννήσεων 1-2, 1828-1859

Βιβλίο Γεννήσεων, 1860-1870 (Γεννήσεις)

Βιβλία Γάμων (Γάμοι)

Βιβλία Αποβιώσεων (Αποβιώσεις)

Το δημοτολόγιο και ορισμένα από τα άλλα βιβλία έχουν αναρτηθεί πλέον στο <https://cities.ims.forth.gr>. Επιπλέον, η ίδια πλατφόρμα περιλαμβάνει τις Απογραφές των κατοίκων (1861, 1870, 1879), τα Μητρώα Αρρένων και τους Εκλογικούς Καταλόγους (1889, 1914), τεκμήρια που αξιοποιήθηκαν για διασταυρώσεις και επαληθεύσεις.

3) Τεκμήρια από τα ΓΑΚ Νομού Κυκλάδων και άλλες συλλογές

Ορισμένα τεκμήρια από διάφορες σειρές του δημοτικού αρχείου και άλλες συλλογές, λόγω της πυκνής χρήσης τους, αναφέρονται στις παραπομπές με συντετμημένη μορφή.

Κατάλογος προσκληθέντων, Αύγουστος 1865: «Κατάλογος των κατά τον Αύγουστο του έτους 1865 προσκληθέντων τεχνιτών διά την εν Παρισίους Παγκόσμιον Έκθεσιν» (χγφ), ANK/ΙΑΔΕ, ΟΒ/Ποικίλα, φ. 1.

Κατάλογος εκθετών και εκθεμάτων 13.8.1865: «Κατάλογος των εκθετών και εκθετέων προϊόντων διά την κατά το έτος 1867 συγκροτηθησομένην

- Παγκόσμιον εν Παρισίοις Έκθεσιν, συμφώνως προς την υπ' αριθ, 63 Εγκύκλιον του Προέδρου της Κεντρικής Επιτροπής. Εν Ερμούπολει 13 Αυγούστου 1865» (χγφ), ANK/ΙΑΔΕ, ΟΒ/Ποικίλα, φ. 1.
- Ονομαστικός κατάλογος εκθετών 25.10.1866: «Ονομαστικός κατάλογος των εκθετών και εκθετέων διά εν Παρισίοις Παγκόσμιον Έκθεσιν του 1867, Ερμούπολις 25 Οκτωβρίου 1867» (χγφ), ANK/ΙΑΔΕ, ΟΒ/Ποικίλα, φ. 1.
- Πίνακας 1866: «Πίναξ των εν Ερμούπολει Βιομηχανικών Καταστημάτων», Ερμούπολις 30 Ιουνίου 1866(χγφ), ANK/ΙΑΔΕ, Ι/Στατιστικά, φ. 1(4).
- Κατάλογος εργοστασίων 1923: «Κατάλογος εργοστασίων λειτουργούντων εν τω Δήμω Ερμούπόλεως», 13 Ιανουαρίου 1923, ANK/ΙΑΔΕ, Δ/Α Βιομηχανικές εταιρείες και Οίκοι, φ 3(1).
- Απογραφή 1896: «Απογραφή του 1896. Διαίρεσις της πόλεως Ερμούπόλεως εις τέσσερα τμήματα υπό στοιχεία Α, Β, Γ, Δ, και υποδιαίρεσις των τμημάτων εις τετράγωνα». Ερμούπολις, 7 Σεπτεμβρίου 1896, ο αρχιτέκτων του Δήμου Δ. Ελευθεριάδης (φ. 1, χγφ 36 σελ.), ANK/ΙΑΔΕ, Ι/Απογραφές, φ. 1 και φ. 3.
- Απογραφή 1907: «Απογραφή του έτους 1907», εν Ερμούπολει τη 15 Οκτωβρίου 1907, ο Νομομηχανικός Κυκλάδων (χγφ σε 4 τμήματα: «Τμήμα Α», «Τμήμα Β», «Τμήμα Γ» και «Πίναξ εμφανίων τ' απογραφικά τμήματα Δ και Ε»), ANK/ΙΑΔΕ, Ι/Απογραφές, φ. 1 και φ. 3.
- Πρακτικά ΔΣ. Πρακτικά δημοτικού συμβουλίου Ερμούπολης, διαθέσιμες σε περίληψη στο <https://cities.ims.forth.gr>.
- Εκθέται βραβευθέντες: *Εκθέται βραβευθέντες κατά τας διαφόρους Παγκοσμίους και Ολυμπιακάς μέχρι τούδε Εκθέσεις* (έντυπος κατάλογος, εκθέσεις 1851-1873), Ιστορικό Αρχείο Δήμου Πειραιά, φάκ. 1875 Β, υποφ. 6 (Επιτροπή Ολυμπίων Κληροδοτημάτων).
- Παγκόσμιος Έκθεσις Βιέννη 1873: *Κατάλογος των εκθετών της Ελλάδος εν τη εν Βιέννη Παγκοσμίω Εκθέσει του 1873 και των απονεμηθέντων εις αυτούς βραβείων*, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο 1873, Ιστορικό Αρχείο Δήμου Πειραιά, φάκ. 1875 Β, υποφ. 6 (Επιτροπή Ολυμπίων Κληροδοτημάτων).
- «Σημειώσεις»-Έκθεση Λονδίνου 1851: «Σημειώσεις περί των Ελληνικών προϊόντων διά την επί της εκθέσεως εν Λονδίνω Ελληνικήν Επιτροπήν» (χγφ. 49 σελ. χ.ημερ.), Γεννάδιος Βιβλιοθήκη, KG 861 (Εκθέσεις).
- Παγκόσμιος Έκθεσις 1855: *Παγκόσμιος Έκθεσις του 1855. Κατάλογος των εκτεθέντων ελληνικών προϊόντων μετά εισαγωγής περί των κυριοτέρων βιομηχανιών του έθνους*, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο 1856.

4) Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (ΙΑ/ΕΤΕ)

Οι παρακάτω σειρές του Αρχείου της ΕΤΕ είχαν ερευνηθεί παλαιότερα, και γι' αυτό αναφέρονται με την παλαιά ταξινόμηση

Αιτήσεις δανείων

Εξοφλήσεις δανείων

Καθυστερήσεις δανείων 1-2

Επισφαλείς απαιτήσεις 1-2

Αρχείο Υποκαταστήματος Σύρου: Έγγραφα Κεντρικού και Πιστωτικοί Κατάλογοι

Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, τα τεκμήρια αναφέρονται με το νέο σύστημα ταξινόμησης του Αρχείου (Σειρά-Υποσειρά-Φάκελος).

5) Αρχείο Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Σύρου

Τα δύο Βιβλία μητρώου του ΕΒΕΣ που υπάρχουν στο σημερινό Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Κυκλάδων αναφέρονται εδώ ως εξής:

ΕΒΕΣ, Μητρώο 1: Βιβλίο Αναγγελίας Εμπορικής Επωνυμίας (έναρξη 1919)

ΕΒΕΣ, Μητρώο 2: Βιβλίο Αναγγελίας Εταιρικής Επωνυμίας (έναρξη c.1920)

6) Δημοσιεύματα

Τα παρακάτω δημοσιεύματα εμφανίζονται επίσης με συντομευμένη μορφή στις παραπομπές.

Α.Κ.Χ., *Η Δ' Ολυμπιακή έκθεση. Σημειώσεις, Ανατύπωσις εκ του «Ηλίου»*, Ερμούπολη, τύποις Ρενιέρη Πρίντεζη 1888.

Γυμνάσιον εν Σύρω, *Ημερολόγιον 1889*, επιστάσις Σπ. Δ. Δουκάκη, Ερμούπολις, τύποις Ρενιέρη Πρίντεζη 1889.

Δ' Ολυμπιάς, *Κατάλογος Εκθετών και εκθεμάτων εκδιδόμενος εγκρίσει της Κεντρικής Εκτελεστικής Επιτροπής της Δ' Ολυμπιάδος*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον «Εστίας» Γ. Κασδόνη 1888.

Εμπορικός και Βιομηχανικός Οδηγός της Ελλάδος – Guide Commercial & Industriel de Grèce, έκδοσις Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών-εκδ. Φλάμμα, Αθήνα 1935.

Εμπορικός και Βιομηχανικός Οδηγός 1940 Ελλάδος Αιγύπτου Κύπρου – Annuaire Commercial et Industriel de la Grèce Egypte Chypre, D. S. Zagoreos (Egypte), Αλεξάνδρεια

Εμποροβιομηχανικός Οδηγός της Ελλάδος 1938, έκδοσις 5η, Εταιρίας Α. Παναγόπουλου & Σία, Αθήνα-Πάτρα.

Ιγγλέση Νικολάου Γ., *Οδηγός της Ελλάδος απάσης της Μακεδονίας της Μικράς Ασίας μετά των Νήσων του Αρχιτελάγου και των Νήσων: Κρήτης – Κύπρου – Σάμου*, Έτος Γ' τ. Α', 1910-1911.

- , *Οδηγός της Ελλάδος, Έτος Ε΄*, 1916.
- , *Οδηγός της Ελλάδος, Έτος Ι΄*, 1925-1926.
- , *Οδηγός της Ελλάδος του έτους 1930*, Αθήνα, έκδ. Πυρσός.
- Κουσουλίνος Σπ., *Οδηγός Αθηνών Πειραιώς και των κυριωτέρων πόλεων της Ελλάδος*, 1900.
- Mansolas A., *La Grèce à l'Exposition Universelle de Paris en 1878. Notions statistiques, Catalogue des exposants*, Athènes, Imprimerie de la Philocalie 1878.
- Οδηγός Ελληνικής Βιομηχανίας*, Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων, Αθήνα 1949.
- Οδηγός της Ελλάδος Ιγγλέση*, 50ο έτος 1949-1950, Ιδιοκτησία: «Οδηγοί Ιγγλέση», Αθήνα.
- Πανελλήνιος Σύντροφος. *Ετήσιον Πολιτειακόν Οικονομολογικόν και Στατιστικόν Ημερολόγιον*, Αθήνα, εκ των καταστημάτων της «Ακροπόλεως» Β. Γαβριηλίδου 1889.
- Σιδέρη Ν. Γ., *Οδηγός Βιομηχανίας της Ελλάδος 1939-1940*.
- Société Biotechnique Hellénique [Ελληνική Βιοτεχνική Εταιρεία], *La Grèce industrielle et commerciale en 1900. Seconde Partie: Catalogue des principaux industriels et commerçants de la Grèce*, Athènes, Imprimerie «Hestia» 1900.
- Φουστάνου Αντωνίου Π., *Ημερολόγιον της Σύρου εικονογραφημένον φιλολογικόν, εμπορικόν και χρονογραφικόν*, έτος δεύτερον 1903, Σύρος, τυπογρ. Ν. Φρέρη 1902.